

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ПОТЕНЦІЙНИХ ЗАГРОЗ БЛОКУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОРТІВ

Повномасштабна російська агресія у 2022 р. має на меті не лише ураження воєнних об'єктів, а й руйнування національної економіки України. Для українських аграріїв однією з ключових точок уразливості стало блокування морських портів, яке практично унеможливило експорт сільськогосподарської продукції традиційними торговельними шляхами, що зменшило дохідність вітчизняних сільгоспвиробників, знизило експортні надходження. Так, за оцінкою Міністерства аграрної політики та продовольства України і Київської школи економіки, втрати агровиробників через блокаду портів склали 11,9 млрд дол. США¹.

Уряд здійснив значні кроки щодо переорієнтації експортних потоків аграрної продукції на західний кордон, збільшилося постачання продукції залізницею та річковими портами Дунаю. Так, якщо у березні поточного року вдалося експортувати 331,6 тис. т агропродукції, то вже у липні – 2751,7 тис. т (*рис.*). У цілому, до відкриття чорноморських портів, станом на 1 серпня, відвантажено майже 8 млн т продовольства, тоді як торік показник за березень–липень був понад удвічі більшим – 19,5 млн т.

¹ Огляд непрямих втрат від війни в сільському господарстві України, 9 червня, 2022. URL: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/Losses_report_issue1_ua.pdf

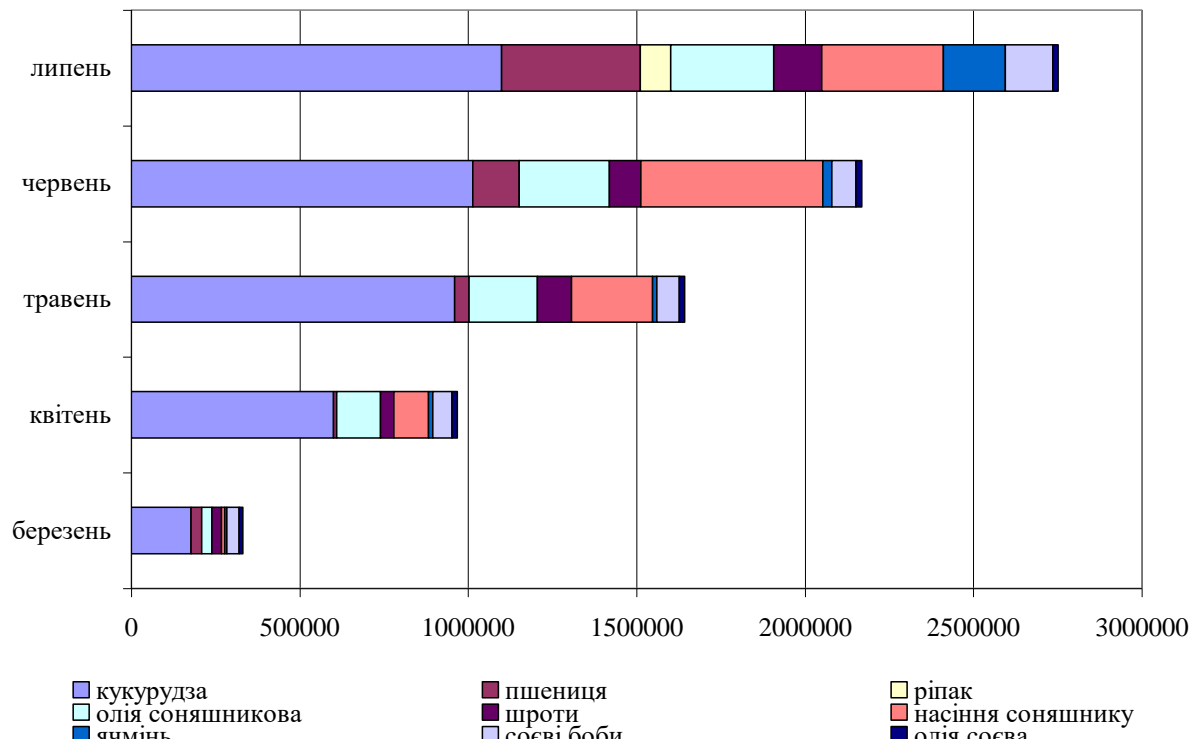

Рис. Сукупний експорт за видами продукції, *тонн**

*Джерело: Мінагрополітики, Мінінфраструктури України.

Див. URL: https://public.tableau.com/views/vl_Export_of_Agriproducts_v2/Dashboard1?:language=en-US&:display_count=n&:origin=viz_share_link:showVizHome=no&:embed=true

Підписані 22 липня Україною та РФ дзеркальні угоди з ООН (за посередництва Туреччини) під назвою «Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів» передбачають відновлення експорту зерна та пов'язаних з ним харчових продуктів. Внаслідок чого, згідно з очікуваннями Мінекономіки, три українські порти зможуть обслуговувати близько 80 суден на місяць, а в Мінінфраструктури заявили про плани щомісячного експорту на рівні 5 млн т зерна². Це забезпечить Україні виконання укладених раніше експортних контрактів.

Водночас варто зважати на те, що угода про розблокування українських портів діятиме впродовж 120 днів з дати підписання (хоча і з можливістю автоматичного продовження її на такий самий період), а РФ залишається агресором і в будь-який момент може розірвати вказані домовленості. Тому потрібно максимально скористатися відновленням експорту зерна з українських портів у короткостроковому періоді, що знизить навантаження на інфраструктуру

² Наше бачення майбутнього експорту зерна. URL: <https://ukragroconsult.com/news/nashe-bachennya-majbutnogo-eksportu-zerna/>

зберігання зернових, стабілізує ціну та відновить валютні надходження в країну, забезпечить фінансування посіву озимих культур під урожай наступного року.

Натомість у подальшому необхідно нарощувати первинну й поглиблену переробку сільськогосподарської сировини всередині країни, а також збільшувати частку готової харчової продукції та продуктів з більшим вмістом доданої вартості в експорті, що зменшить тоннажність зовнішніх поставок та збільшить вартість 1 тонни експорту, в цілому – підвищить стійкість аграрного сектору країни. Збільшення внутрішньої переробки сільськогосподарської продукції дозволить одержувати вищі доходи підприємствам, поліпшить зайнятість серед сільського населення.

Отже, для розвитку внутрішньої переробки сільськогосподарської продукції в Національному плані відновлення та реалізації необхідно врахувати низку заходів, основними серед яких є такі.

1. Сприяння швидкому введенню в дію релокованих агропереробних підприємств, за активної допомоги військово-цивільних адміністрацій / територіальних громад щодо землевідведення, під'єднання до комунікацій, відтермінування сплати податків, а також добору потенційних працівників серед місцевих мешканців та тимчасово переселених осіб, пошуку потенційних постачальників сировини серед місцевих та суміжних з громадою виробників сільськогосподарської продукції. Гарантом стабільного запуску і функціонування таких підприємств буде укладення попередніх (до введення в дію переробного підприємства) та довгострокових домовленостей щодо постачання виробленої продукції у дошкільні й шкільні навчальні заклади, лікарні, інші соціальні заклади та установи, що перебувають у підпорядкуванні територіальної громади.

2. Активізація розвитку тваринницької галузі, споживання зерна якою є реальною альтернативою експорту сировинної агропродукції. Тривале блокування українських портів суттєво вплинуло на можливості збереження зібраного минулого року врожаю в належній якості. Продовольче зерно, яке тривалий час зберігається, втрачає свої якісні характеристики й в подальшому переходить у групу фуражного, що призводить до зниження його ціни. За таких умов перспективною стає переробка такого зерна на комбікорми для тваринництва з метою задоволення внутрішнього попиту. Активна підтримка державою ініціативи самозабезпечення населення продовольством у рамках програми «Сади Перемоги»³, серед іншого, передбачає розвиток подвірних господарств і створення

³ Сади Перемоги – твій внесок у перемогу України. URL: <https://www.saduperemohy.org/>

умов для утримання й відгодівлі ними худоби та птиці, потребуватиме відповідної кормової бази. Оскільки вирощування тварин за таких умов не потребуватиме дотримання складних сертифікованих процедур щодо їх утримання та відгодівлі, спрощуються й вимоги щодо кормового забезпечення тварин. Це дозволить задіяти міні-потужності (зернодробарки) для подрібнення без спеціального очищення зернових культур, що використовують на корм худобі. Таким чином вдасться збільшити внутрішнє споживання фуражного зерна, водночас зменшити навантаження на транспортну інфраструктуру, спрямовану на експортні поставки.

3. Сприяння залученню інвестицій, спрямованих на будівництво підприємств харчової продукції, спеціалізованих на виробництві готових продуктів харчування тривалого зберігання (борошна та макаронних виробів, сушеного й в'яленого м'яса та ковбаси, сухих супів та пюре, вермішелі швидкого приготування тощо). Інвестиційні умови повинні бути однаковими для повністю українських чи іноземних компаній та для спільних підприємств. За таких умов потужності підприємства варто розраховувати в обсягах, що значно перевищують можливості української сировинної бази, а сам процес виробництва має базуватися на діючих у ЄС та світі стандартах щодо якості та безпечності продуктів харчування. Таким чином, вітчизняні підприємства в перспективі зможуть переробляти не тільки сільськогосподарську продукцію українських виробників, а й поступово скуповуватимуть іноземну сировину для внутрішньої переробки й постачання на експорт уже готових харчових продуктів. Зусилля уряду щодо цього мають спрямовуватися на налагодження ділових контактів між вітчизняними та іноземними контрагентами з метою укладання відповідних зовнішньоекономічних контрактів на постачання в Україну сільськогосподарської сировини і реалізації на експорт готових харчових продуктів.

4. Розширення присутності вітчизняних харчових продуктів на ринку країн, які тимчасово зняли обмеження на імпорт української продукції на власні ринки. У квітні–травні поточного року низка країн світу (Канада, Велика Британія) та ЄС оголосили про скасування на рік усіх мит та квот на імпорт з України. Такі заходи стали безпрецедентним кроком на підтримку країни, яка перебуває у стані війни, й сприяють збільшенню обсягів українського експорту. Це має полегшити становище, в якому опинилися українські виробники та експортери внаслідок повномасштабного російського військового вторгнення. У зв'язку з цим уряд має сприяти налагодженню ділових контактів вітчизняних підприємців з іноземними партнерами для побудови багаторічної співпраці, а також пошуку нових можливостей постачання української продукції на європейські та міжнародні ринки.

5. *Поліпшення розвитку виробництва біопалива.* Нині близько 64 % біоетанолу у світі отримують із кукурудзи, а близько 77 % світового виробництва біодизелю базується на використанні рослинних олій (37 % олії ріпаку, 27 % соєвої та 9 % пальмової олій), або відпрацьованих оліях (21 %), тобто виробляють із сільськогосподарських культур, що становлять основну частку аграрного експорту України (зернові – 48 %, олійні культури – 23 %) ⁴. Виробництво біопалива для власного споживання збільшить забезпеченість сільського господарства власними енергетичними ресурсами та знизить виробничі витрати на паливо. Крім того, розвиток виробництва біопалива уможливіє створення нових робочих місць не тільки в сільському господарстві, а й у промисловості. За оцінками М. Габреля, на 1 тис. т нафтового еквіваленту біопалива створюється 16 робочих місць переважно в сільській місцевості ⁵. Отже, переробка частки вітчизняної рослинницької продукції на біопаливо сприятиме зниженню рівня навантаження на інфраструктуру її зберігання, поліпшить енергетичний баланс сільгоспвиробників і країни в цілому, сприятиме створенню нових робочих місць.

6. *Сприяння співпраці між регіонами та громадами щодо нарощування внутрішньої переробки сільгосппродукції та досягнення сталості продовольчих систем на місцевому рівні.* Об'єктами широкомасштабної агресії РФ стали не тільки військові цілі, а й економічний потенціал країни. Безпосередньо в аграрному секторі об'єктом цілеспрямованого знищення стала інфраструктура зберігання й переробки сільгосппродукції, відбувається масове мінування сільськогосподарських угідь. Внаслідок цього одні регіони та громади більше втратили інфраструктурних об'єктів, інші – придатних до обробітку земель. Оскільки неможливо швидко відновити втрачене, а наявні природний та економічний потенціали регіонів та громад, як і їхні спроможності до розміщення релокованих виробництв, виявилися різними, доцільно постачати сільськогосподарську продукцію з громад, де збереглася сировинна база, але недостатній рівень наявних переробних потужностей (насамперед це стосується звільнених та прифронтових територій), до громад з розвинутою переробною базою в обмін на готові продукти харчування та напівфабрикати на економічно взаємовигідних умовах.

7. *Розробка й ухвалення програмних документів розвитку аграрного виробництва* (Стратегії розвитку аграрного сектору економіки та Програми її

⁴ Калетнік Г. М., Пришляк Н. В. Розвиток галузі біопалива як детермінанта сталого розвитку України. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 71–81.

⁵ Габрель М. С. Виробництво твердого біопалива в Україні: стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.9. С. 126–131. URL: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2011/21_9/126_Gab.pdf.

реалізації), в основу яких покладено пріоритети державної політики підтримки виробників сільськогосподарської продукції та переробних підприємств. Одним із основних завдань таких підприємств має бути нарощування внутрішньої переробки сільськогосподарської продукції, а також збільшення частки готової харчової продукції та товарів з більшим вмістом доданої вартості в структурі експорту агропродовольчої продукції.

*Русан В. М., кандидат економічних наук, Жураковська Л. А.,
 Центр економічних і соціальних досліджень
 Національний інститут стратегічних досліджень,
 вересень 2022 р.*